

PRIZONIERII SOVIETICI ÎN ROMÂNIA (1941-1944)

Dr. Vasile POPA*

La 23 august 1944, după trei ani de campanie în Răsărit, România a părăsit alianța Axei și s-a alăturat Națiunilor Unite. Una dintre marile dificultăți ale guvernului și autorităților militare române a fost gestionarea problemei prizonierilor capturați de armata română la est de Prut, dar și în țară, în urma acțiunii aviației anglo-americane de bombardament asupra zonei petrolifere și a altor localități importante ale României sau cu prilejul ieșirii Italiei din Axă și trecerii acesteia în tabăra aliaților, în septembrie 1943.

Legislația internațională privind tratamentul prizonierilor de război în vigoare pe timpul celei de-a doua conflagrații mondiale – mă refer la Convenția de la Geneva din 27 iulie 1929 – obliga pe deținătorii de prizonieri la respectarea unor norme raționale, umane în ceea ce privește condițiile de cazare, echipare și hrănire, tratament medical, folosirea lor la diferite activități productive, dreptul la corespondență, dreptul la educație, regimul sancțiunilor etc.

Toate acestea au creat reale probleme României, angajată cu cele mai multe din resursele militare și economice împotriva Rusiei sovietice.

În prima parte a campaniei, organizarea lagărelor de prizonieri a fost stabilită în responsabilitatea Comandamentului Forțelor de Apărare Interioară, cu asigurarea resurselor materiale prin Secția 4 a Marelui Stat Major și a celor financiare prin Direcția Superioară a Intendenței.

Administrarea lagărelor se făcea de către comandamentele teritoriale, în baza unei instrucțiuni asupra prizonierilor și internaților de război emisă în 1926, iar problemele de pază erau în răspunderea Inspectoratului General al Jandarmeriei.

* Directorul Muzeului Militar Național „Ferdinand I”.

Inițial au funcționat cinci lagăre pentru prizonierii sovietici în localitățile Vulcan, Găești, Drăgășani, Alexandria și Slobozia, dar creșterea numărului de prizonieri a impus suplimentarea lagărelor; în august 1942 funcționau 10 lagăre pentru prizonierii ruși, în țară și două în Transnistria, iar în august 1944, douăsprezece lagăre, toate în țară: Slobozia, Feldioara, Bărbătești, Romula-Romanați, Calafat, Budești-Ilfov, Tr. Măgurele, Vulcan-Hunedoare, Corbeni-Argeș, Maia-Ilfov, Independența-Covurlui și Timișoara. Întrucât acest sistem de organizare nu era viabil, în 6 noiembrie 1941 se înființează Comandamentul Lagărelor de prizonieri, în directa subordonare a Mareșalului Stat Major, redenumit Secția prizonieri de război începând cu aprilie 1942, care prelua toate tipurile de responsabilități: administrative, de asigurare a ordinii și disciplinei, de control privind respectarea regimului de prizonierat, de valorificare a muncii prestate de prizonieri etc.

În prima fază a războiului autoritățile române au fost surprinse de numărul mare al prizonierilor, iar condițiile de cazare, echipare și hrănire au fost destul de precare. O analiză făcută de Mareșalul Stat Major în iarna 1941/1942 a evidențiat necesitatea unor măsuri urgente

*Cimitirul eroilor sovietici din comuna Dumbrăvița,
satul Vlădeni, județul Brașov*

pentru îmbunătățirea cazării, iar generalul Ion Antonescu a cerut sancționarea celor responsabili pentru starea proastă a lagărelor și lipsurile din domeniul echipării și hrănirii. Până în iulie 1943 marile neajunsuri au fost înlăturate printr-un efort

comun al armatei și al instituțiilor care foloseau munca prizonierilor, estimat la 120 milioane lei.

Eforturile pentru înlocuirea echipamentului au fost și ele considerabile, Ministerul Apărării Naționale a dispus fabricarea a 500000 metri de postav și 500000 metri de pânză pentru completarea echipamentului și confecționarea de opinci și încălțăminte cu talpă de lemn. Parte din echipament era croit la APACA și confecționat în atelierele lagărelor.

Până în august 1944 suma cheltuită pentru confecționarea hainelor, rufăriei de corp și încălțăminte a fost de 2.797.216.000 lei asigurați din „fondul de prizonieri” și din „creditul de război”.

Alocațiile pentru hrana prizonierilor au fost și ele în creștere fără a se putea afirma că au fost vreodată suficiente. Au existat și comportamente abuzive ale unor comandanți de lagăre, care au fost sancționați aspru de Statul Major General. Pentru a înlătura orice interpretări eronate ale ordinelor date, în februarie 1942, Ministerul Apărării Naționale a hotărât ca prizonierii să fie hrăniți la fel ca ostașii români, drepturile de hrană fiind similare cu ale militarilor români din interior, în sumă de 30 lei/zi. S-a permis totodată ca lagărele să arendeze terenuri pe care să cultive legume necesare preparării hranei (în vara anului 1942 erau cultivate suprafețe totalizând 185 hectare), iar cei care foloseau prizonieri pentru diverse munci au fost obligați să le asigure hrana corespunzătoare.

Dificultățile financiare s-au făcut simțite și în privința realizării unei stări igienico-sanitare acceptabile. Precaritatea condițiilor de cazare, starea proastă a echipamentului și hranei, deficiențele în asigurarea apei potabile etc. au făcut posibilă apariția unor afecțiuni medicale, cu incidență apreciabilă în special în prima parte a războiului. Către sfârșitul anului 1941 s-au adoptat unele măsuri organizatorice, s-au repartizat cantități suplimentare de medicamente și a crescut numărul personalului medical destinat prevenirii unor epidemii și diminuării numărului de îmbolnăviri. Pentru orice caz de deces sau de tifos exantematic trebuia să fie sesizată curtea marțială a corpului care avea obligația să stabilească vinovățiile.

La mijlocul anului 1943 în sistemul medical al lagărelor de prizonieri sovietici erau încadrați 12 medici români, 66 medici evrei și 85 de medici provenind din rândul prizonierilor. Responsabilități pe această linie au avut și structurile civile ale sistemului medical românesc. Printr-un ordin al Ministerului Sănătății și Ocrotirilor Sociale, medicii șefi ai serviciilor sanitare județene și de plasă aveau obligația să viziteze și să ofere asistență sanitară prizonierilor încarcerați în circumscripțiile respective.

Toate aceste măsuri au contribuit la îmbunătățirea substanțială a situației igienico-sanitare a prizonierilor sovietici începând cu primăvara anului 1942. Totuși la nivelul tuturor lagărelor s-au înregistrat 5221 de decese ale prizonierilor, dintre care 55 ofițeri, 6 subofițeri, 5.159 trupă și o femeie, cele mai multe din cauza TBC-ului pulmonar (1.000), a bolilor pleuro-pulmonare (500), enteritelor (500), bolilor aparatului digestiv (500), tifosului exantematic (250) etc.

În cadrul oferit de prevederile Convenției de la Geneva, prizonierii valizi au fost folosiți la diferite activități productive, în special în unitățile agricole sau industriale, acolo unde se resimțeau deficite ale forței de muncă. Relația dintre prizonieri și angajatorii acestora a fost atent supravegheată de Marele Stat Major, care le-a cerut acestora din urmă asigurarea unor condiții corespunzătoare de muncă, odihnă și recreere. Conducătorul statului, mareșalul Antonescu a atras atenția că acolo unde cazarea și igiena lasă de dorit să se aplice amenzi mari și la a doua constatare de același fel prizonierii să le fie ridicați. Programul de lucru trebuia să fie corespunzător, cu o durată de opt ore, suplimentarea putându-se face numai pentru situații deosebite care impuneau acest lucru, respectiv inundații, incendii etc. Într-o dare de seamă întocmită de Secția prizonieri, în februarie 1945, referitor la prizonierii sovietici se consemnează: „În general aceștia s-au bucurat de multă libertate, întrucât prin angajarea lor reglementată, la diferite lucrări, după specialitatea fiecăruia, se bucurau de tratament uman, controlat, program de lucru al regiunii, care niciodată nu depășea 8 ore de lucru. Majoritatea erau remunerați de instituția sau întreprinderea la care lucrau, în afară de tariful prevăzut prin Decizia ministerială în vigoare“.

Pentru întreținerea prizonierilor ruși, statul român a consumat sume impresionante. În iulie 1942, pentru fiecare prizonier se cheltuiau 105 lei pe zi (30 lei pentru hrană, 40 lei pentru echipament, 17,40 lei pentru cazare, combustibil, igienă; 8,60 lei paza, 9 lei pentru administrație). Venitul realizat din munca prestată era de 71,93 lei/zi de prizonier, care acoperea doar 68% din cheltuieli.

Pentru acoperirea deficitelor a fost nevoie să se mărească prețul muncilor prestate, de la 120 lei la 150 lei pe zi în cazul salahorilor și de la 180 la 200 lei pe zi pentru meseriași. Armata plătea și ea 70 lei pe zi pentru fiecare dintre prizonierii pe care-i folosea. Totodată, prin decizia ministerială din 16 februarie 1943 s-a stabilit ca instituțiile publice și private care solicitau prizonieri să plătească lunar 4.000 lei pentru fiecare prizonier muncitor, 5.000 lei pentru meseriași, iar cei din agricultură câte 3.000 lei.

În afara acestor sume, angajatorii erau obligați să suporte alocațiile de hrană și întreținere echivalente cu cele pentru soldații români din interior, la care se adăugau câte cinci țigări, sau echivalentul în lei pentru fiecare prizonier.

Sumele încasate căpătau diverse destinații, astfel: 8% pentru „fondul prizonierilor“ care urma să se împartă după război, ca primă; 5% pentru „fondul diverse“, 87% pentru „fondul întreținere corp“, din care se asigurau majoritatea cheltuielilor de cazare, întreținere și echipare. Evidențele contabile pe parcursul unui an (1 iulie 1942 – 1 iulie 1943) înregistrează venituri de 982.154.439 lei din care s-a depus la CEC, pentru fondul prizonierilor 57.937.358, diferența fiind folosită pentru echipament, materiale de igienă și reparația încălțăminte.

Cheltuielile făcute cu prizonierii sovietici în perioada 22 iunie 1941 – 15 iulie 1943 se ridică la suma de 2.364.000.000 din care 644.000.000 pentru întreținere și îngrijire medicală, 420.000.000 pentru efecte noi, 400.000.000 pentru repararea efectelor vechi și 900.000.000 pentru comanda a 100.000 mantale.

Sume impresionante s-au cheltuit și din momentul semnării Convenției de armistițiu până la eliberarea și predarea prizonierilor către Armata Roșie, totalizând 954984203 lei (totalul nu include

cheltuielile făcute de lagărele nr.3 Bărbătești și nr.17 Arad, care nu fuseseră comunicate la data întocmirii dării de seamă).

Am lăsat la sfârșitul acestei comunicări problema numărului prizonierilor sovietici.

Pe întreaga campanie desfășurată la Est de Prut, de la 22 iunie 1941 și până la 23 august 1944, armata română a făcut 91060 de prizonieri, dintre care doar 82.057 au fost internați în țară în cele douăsprezece lagăre, pentru diferite perioade.

La momentul 23 august 1944 când acțiunea armatei române împotriva Rusiei sovietice a încetat, în România se găseau internați 59.856 prizonieri, astfel:

Lagărul 1 Slobozia – 7.796	Lagărul 8 Turnul Măgurele – 5.763
Lagărul 2 Feldioara – 5.306	Lagărul 9 Vulcan – 3.004
Lagărul 3 Bărbătești – 4.427	Lagărul 10 Corbeni – 2.441
Lagărul 4 Romula – 5.266	Lagărul 12 Maia – 5.282
Lagărul 6 Calafat – 4.635	Lagărul 16 Independența – 2.411
Lagărul 7 Budești – 7.856	Lagărul 17 Lugoj – 5.669

Pe naționalități situația era următoarea: 25.533 ucraineni, 17.833 ruși, 2.497 calmuci, 1.501 uzbeki, 1.432 gruzini, 601 tătari, 293 azeri și alte naționalități în număr mai mic. Chiar înainte de semnarea Convenției de armistițiu, prin ordin al mareșalului Antonescu, au fost eliberați prizonierii de origine română din Basarabia și nordul Bucovinei. De asemenea la cererea guvernatorului Basarabiei, începând cu februarie 1942 au fost eliberați și ceilalți prizonieri care aveau domiciliul în cele două provincii românești, cu excepția cetățenilor evrei în număr de 440. A urmat punerea în libertate a prizonierilor care aveau sub 15 sau peste 50 de ani proveniți din Transnistria dar care nu făcuseră parte din armata sovietică.

În august 1942 a început eliberarea prizonierilor invalizi de război, a celor inapți pentru muncă și a bolnavilor incurabili.

Într-o altă tranșă au fost eliberați prizonierii ofițeri sovietici din Transnistria și cei de origine germană, aceștia din urmă fiind predați Misiunii Militare Germane. Transportul prizonierilor eliberați s-a

făcut pe jos, pentru cei domiciliați la distanțe de până la 60 km și pe calea ferată, cu asigurarea foilor de drum, dar în vagoane separate de ale călătorilor obișnuiți, pentru cei cu domiciliul aflat la distanțe mai mari. În localitățile de reședință foștii prizonieri trebuiau să se prezinte de două ori pe lună la posturile de jandarmi sau de poliție pentru vizarea biletului de eliberare. Orice abatere de la regula stabilită atrăgea după sine urmărirea și reinternarea în lagăre a celor vinovați.

În perioada 22 iunie 1941 – 1 martie 1944, din 11 lagăre (excepție făcând lagărul 16 Independența) au fost eliberați un număr de 10.599 prizonieri, iar până la 31 iulie 1944 au mai fost eliberați 3.083, în total 13.682 prizonieri eliberați până la răsturnarea de situație produsă la 23 august 1944.

Convenția de armistițiu semnată la 12 septembrie 1944 a reglementat și problema prizonierilor de război. La articolul 5 se preciza că „Guvernul României și Înalțul Comandament al României vor preda imediat Înalțului Comandament Aliat (Sovietic) pentru înapoierea în țara lor, pe toți prizonierii de război sovietici și aliați aflați în mâinile lor. [...] Până la repatriere – menționa același articol – autoritățile române se obligau să asigure, pe socoteala lor, tuturor prizonierilor de război, sovietici și aliați, precum și cetățenilor internați sau aduși cu sila [...] hrană îndestulătoare, îmbrăcăminte și asistență medicală conform cu cerințele sanitare, cum și mijloace de transport, pentru reîntoarcerea tuturor acestor persoane în țară“.

Situația întocmită de Secția prizonieri la 2 noiembrie 1944 la cererea Comisiei Aliate de Control evidențiază faptul că, în total, fuseseră eliberați 57.290 prizonieri dintre care: 10.204 cu acte în regulă, semnate de delegații sovietici (provenind de la lagărele 4, 9, 12 și lagărul de colectare București) și 25.116 fără acte, delegații sovietici refuzând să semneze de primirea prizonierilor (provenind din lagărele 2, 3, 6, 8, 10 și 17).

Erau menționați, de asemenea, 21.970 de prizonieri din lagărele 1, 7 și 16 pentru care nu s-au putut întocmi acte, deoarece aceștia au plecat în momentul sosirii armatelor sovietice.

*Cimitrul eroilor sovietici din comuna Jilava,
județul Giurgiu*

Se făcea totodată mențiunea că toți prizonierii predați organelor sovietice au fost echipați cu efecte noi și că li s-a asigurat hrana pe timpul transportului.

De asemenea, la cererea Comisiei Aliate de Control, actele de predare a prizonierilor, atât cele semnate cât și cele

nesemnate, au fost predate cu adresa, 97.181/25.10.1944 colonelului sovietic Borisov.

Cheltuielile în creștere făcute de statul român în sistemul lagărelor de prizonieri, ordinele și dispozițiile emise de autoritățile militare pentru respectarea convenției privind regimul prizonierilor de război, controalele efectuate, deseori urmate de destituirea unor comandanți de lagăre sau de pedepsirea celor vinovați, evidențiază o preocupare serioasă pentru asigurarea unor condiții bune de prizonierat. Dificultățile impuse de desfășurarea campaniei și insuficiența unor resurse a făcut ca hrănirea, echiparea, cazarea și asistența medicală să nu fie întru totul corespunzătoare, în special în primele luni de război, dar merită evidențiat efortul autorităților pentru îmbunătățirea permanentă a regimului prizonierilor.

Delegațiile internaționale care au vizitat lagărele de prizonieri din România au avut aprecieri pozitive privind modul în care trăiau prizonierii făcuți de armata română.

Eminența sa Andrea Cassulo, Nunțiu Apostolic al Vaticanului, care a vizitat lagărul 5 Independența – Covurlui, în iulie 1942, a fost impresionat de modul cum sunt îngrijiți prizonierii. Aceleași impresii pozitive a avut și față de condițiile în care erau tratați bolnavii tuberculoși în spitalul Lagărului din Vaslui.

În mai 1943, la invitația Crucii Roșii din România, a venit în țară delegația Crucii Roșii din Geneva. Doctorul Eduard Chapuisat și baronul David Traz au vizitat lagărele de la Budești, Maia, Corbeni și pe cele din Transnistria unde au constatat cu satisfacție, buna organizare și grija autorităților pentru asigurarea condițiilor de prizonierat, recunoscute chiar de unii dintre prizonieri.

În darea de seamă întocmită la sfârșitul misiunii a fost consemnată „mulțumirea de cele văzute“ și constatarea că „tratamentul ce se aplică prizonierilor de război este bun și chiar depășește în oarecare măsură pe cel prevăzut în convenții, datorită sufletului milos de care poporul român este animat față de cei loviți de soartă“.